

Κώστας Μαυρουδής

Ο Χ. ΕΙΠΕ

Πεζά κείμενα

ΔΙΕΥΚΡΙΝΙΣΤΙΚΑ

Ο Χ. δεν δημοσίευσε ποτέ πρωτότυπη ή μεταφρασμένη εργασία του. Δήλωνε ότι, αν το ενδιαφέρον μας για τα γράμματα γίνει κεντρική ασχολία, κινδυνεύουμε από τη γραφικότητα (σε ό,τι αφορά εμάς τους ίδιους) και τις θανατηφόρες δόσεις κακεντρέχειας (στις σχέσεις μας με τους ομοτέχνους). Θεωρούσε εξάλλου ότι κάθε δημόσια εξομολόγηση απευθύνεται σε κάποιον έτοιμο να παρανοήσει, συνθήκη που επίσης τον ώθησε στην παραίτηση και την οριστική σιωπή. Οι επιφυλάξεις του ωστόσο αφορούσαν και τον ίδιο. Μια παλιά δήλωσή του δεν άφηνε αμφιβολία γι' αυτό: «Δεν είμαι ποιητής, γιατί οι στίχοι μου αφηγούνται, αλλά ούτε αφηγηματογράφος, διότι ρέπω στη σύμπτυξη».

Αγαπούσε την ανάγνωση, πάντα όμως στοχευμένη σε συγκεκριμένους τρόπους και διαθέσεις. Δεν τον ενδιέφερε ιδιαίτερα η νεότερη λογοτεχνία. Σε όσα παραθέτω, πράγματι, δεν υπάρχουν αναφορές σ' αυτήν. Κάποτε, ένας καλοπροαίρετος συνομιλητής τον ρώτησε αν έχει διαβάσει σύγχρονους (και αυτόχθονες) συγγραφείς. Βρήκε εξαιρετικά καίρια την επισήμανση, και θέλησε να καταλάβει αν αυτή η όντως υπαρκτή μονομέρεια οφειλόταν στην πεποίθηση ότι μόνο το παρελθόν, ως δημιουργικό φίλτρο, εξασφαλίζει στο έργο το βάθος πεδίου, ότι το αλλού και το πριν είναι εργαστήρια της υπέρβασης. Θυμόταν πάντα τη σχεδόν προτροπτική ιδέα του Τόμας Μαν (στο *Μαγικό Βουνό*) για τις ιστορίες που θα 'πρεπε να κουβαλούν τη σκουριά του παρελθόντος. «Όσο πιο παρελθούσες είναι, τόσο το καλύτερο γι' αυτές και για τον αφηγητή που χρησιμοποιεί τον παρατατικό!»

Πίστευε επιπλέον πως η προσφυγή στο ξένο έργο (διακειμενικότητα) χαρίζει μυθική ποικιλία στο αντικείμενο, αφιρνιδιάζει και τέρπει όπως η μεταφορά. Του καταλόγιζα – με κακεντρεχές χιού-

μορ— ότι το επικαλείται γιατί δεν μπορεί να μιλήσει (ή να γράψει) μακριά απ' τα βιβλία του! Πλειοδοτούσε χωρίς ενοχή, ανατρέχοντας σε μια δική μου άποψη: ότι η ξένη ιδέα που μας ενθουσιάζει είναι αυτή που θα μπορούσαμε να γράψουμε εμείς, αν δεν είχε φτάσει εκεί πρώτος —όπως σε παιχνίδι κρυμμένου θησαυρού— κάποιος άλλος.

«Αν εξαιρέσουμε την προσωπική μας ζωή, μοιάζουμε πολύ», δήλωνε συχνά. «Ενδιαφερόμαστε εξίσου για το στοιχείο του χαμένου ή του ασυντέλεστου, πράγμα που σώζει από την προπέτεια και τη νεύρωση του μεγαλείου».

Οι μονόλογοι που ακολουθούν είναι υλικό πολλών μεταξύ μας συζητήσεων ή μέρος κειμένων που μου εμπιστευόταν. Απέφυγα τη διαλογική —sub specie theatri— μορφή. Δεν υπάρχει πουθενά ύφος προφορικότητας. Αν το κατασκεύαζα, θα ήταν επινοημένο και συμβατικό. Προσπάθησα να εξισοροπήσω χαρακτηριστικά δικά μου (στυλιστικούς τρόπους) και δικά του (το αποκαλυπτικό βλέμμα), εξαιρετικά συγγενή κάποτε. Η ακρίβεια θα μπορούσε βέβαια να ελεγχθεί, αλλά πόση σημασία έχει αν ο Χ. χρησιμοποίησε το επίθετο «μονήρης» ή «φυγάνθρωπος», αν είπε «Ο χρόνος είναι βιβλική ποινή», και όχι «Η ενηλικίωση είναι έκτιση της προπατορικής τιμωρίας»; Τα κείμενα, μωσαϊκό από επεισόδια, ιδέες, αφορισμούς (αλλά και βιβλιογραφικές αναφορές και αναγνωστικές μνήμες), πήραν μορφή σύντομης πρόζας. Ολοκλήρωσα με μικρές παρεμβάσεις τους γραπτούς αφορισμούς του και, βέβαια, επιβεβαίωσα τα ονόματα, τους τίτλους και, πιο δύσκολο απ' όλα, τα αποσπάσματα των ξένων κειμένων (Σιλόνε, Τσέχωφ, Όμηρος, Σολωμός, Μπλαϊζ Πασκάλ). Κάθε αναδρομή είναι περιοχή επίδικων θεμάτων. Μ' αυτή την οιονεί άδεια ανατρέχω σήμερα στον λόγο του Χ.

ΚΩΣΤΑΣ ΜΑΥΡΟΥΔΗΣ

«Περνούσα καθημερινά μπροστά από το σπίτι σας. Δεν θα μιλήσω για το στερεότυπο τού πόσο μεγαλύτερο μου φαινόταν το περιβόλι», είπε ο Χ. μιλώντας σε έναν συνταξιούχο μηχανικό. «Θυμάμαι τη χαρακτηριστική μυρωδιά της αλεπούς που ζούσε εκεί. Έτσι επιβεβαίωνα αργότερα την υπαρξη αλεπούδων, πολύ πριν τις δω. Η όσφρηση είναι ημερολόγιο της ζωής μας. Κάποτε, στον ζωολογικό κήπο του Βερολίνου, στην πρωινή υγρασία, ένιωσα όπως τότε που σταματούσα για να καταλάβω αν το ζώο σας είναι μέσα ή αν έχει βγει έξω στη φύση. Γνωρίζαμε ότι ήταν εξημερωμένη με τρόπο που δεν είχε προηγούμενο. Η αλεπού σας συνδέεται με τα σχολικά χρόνια μου», είπε ο Χ., σαν να μιλούσε με κάποιον ασκημένο σε λεπτές προσεγγίσεις του χρόνου.

«Υπήρξε η θητεία μου στην Καστοριά, λίγους μήνες αφού τέλειωσε ο ανταρτοπόλεμος», άρχισε να λέει εκείνος. «Δεν ήταν εύκολη εποχή, περιπολούσαμε σε πλαγιές και φαράγγια, ερευνούσαμε κάθε ύποπτη κίνηση. Κάποιο απόγευμα με ψιλή βροχή, ήρθε στο στρατόπεδο η αλεπού. Πλησίασε ήρεμα τα σύρματα και κοίταζε μέσα. Της έφερα μια αμερικάνικη κονσέρβα, την άνοιξα και την άφησα μακριά της. Τρώγαμε βοδινό κρέας από κονσέρβες, ο τενεχές τους είχε καφετί χρώμα και μαύρα γράμματα. Όταν αυτό επαναλήφθηκε για μερικές εβδομάδες, η αλεπού άρχισε να μας εμπιστεύεται, οι κινήσεις της άλλαξαν, από το βλέμμα της είχε χαθεί η επιφύλαξη. Κατάφερα να τη βάλω στο στρατόπεδο. Βρήκε μια ήσυχη, σκεπασμένη με λαμαρίνες, γωνιά και συχνά κοιμόταν εκεί. Ήταν αλλαγή στη ζωή μας.

Ο διοικητής την είδε σαν απασχόληση για τους στρατιώτες, δεν εμπόδισε την παρουσία της ανάμεσά μας. Λίγο πριν απολυθώ, παράγγειλα ένα κλουβί και την πήρα μαζί μου. Κατεβήκαμε με φορτηγό μέχρι τον Πειραιά. Την εγκατέστησα εκεί που τη θυμάσαι. Μια δυο φορές το 'σκασε, αλλά ξαναγύρισε. Έφευγε και επέστρεφε πάντα την ίδια ώρα, σαν σκύλος με σταθερές συνήθειες. Το φθινόπωρο, τα φύλλα απ' τις μεγάλες κορομηλιές –όπως βλέπεις, η μια υπάρχει ακόμα– έφτιαχναν ένα χαλί με χρώματα σαν τα δικά της. Αν περνούσες βιαστικά δεν τη διέκρινες, χανόταν στους τόνους του κίτρινου και του εκρού των φύλλων. Ήταν απίστευτο το μένος που εκδήλωσε ο τοπικός κτηνίατρος. Είτε γιατί η συμπεριφορά της (διατηρούσε σχέσεις ακόμα και με αδέσποτους σκύλους) ανέτρεπε παγιωμένες βεβαιότητες είτε γιατί εκείνος είχε κατασκευάσει ένα ορνιθοτροφείο με εντυπωσιακές καινοτομίες. Καλούσε τον κόσμο να θαυμάσει τους αυτοματισμούς. Έφερε μια αμερικανική ράτσα που λεγόταν Λεγκόρν. Εκείνη έσκαβε ορύγματα κάτω απ' το σύρμα και, όταν ο κτηνίατρος τα έκλεινε, άνοιγε με ευκολία άλλα. Εξόντωνε, υποστήριζε, τα κοτόπουλα. “Πιστεύεις ότι δίδαξες πειθαρχία σ' ένα αγρίμι;” μου είχε πει ειρωνικά. Δεν ξέρω αν ήταν αλήθεια. Γιατί ένα ζώο με νοημοσύνη και αφοσίωση να αναζητήσει την περιπέτεια της φύσης, γιατί προτίμησε την αναμέτρηση με τον κίνδυνο; Εκείνος ζήτησε επίσημη απόφαση της χωροφυλακής, με πρόθεση να την απομονώσει. Δεν χρειάστηκε. Ένα απόγευμα, δεν επέστρεψε. Άφησα το κλουβί για χρόνια στη θέση του.

»Μπορώ να σου πω ότι, λίγο πριν, είχα πληροφορηθεί απ' τη νηπιαγωγό για μιαν αλλόκοτη εξέλιξη. Τα παιδάκια σιγά σιγά αδιαφόρησαν για τα παραμύθια με αλεπούδες· όποια κι αν ήταν η ιστορία, δεν έβρισκαν σ' αυτά καμιά γοητεία. Στο κουκλοθέατρο, στο επεισόδιο με τον Πινόκιο, όπου η αλεπού και η γάτα πλησιάζουν τον ξύλινο ήρωα και προτείνουν να τις ακολουθήσει, οι αντιδράσεις είχαν γίνει χλιαρές, δεν ακούγονταν οι παλιές, αποτρεπτικές κραυγές των μικρών. Ο συγχρωτισμός είχε κάνει φτωχότερη τη φαντασία. Τι να πει το παραμύθι για μιαν αλεπού, όταν καθημερινά βλέπεις το ζώο μπροστά σου;¹⁴

»Κάποτε, ακόμα και νεόνυμφοι φωτογραφήθηκαν σ' αυτή την πλευρά του κήπου, λες και ήταν μνημείο της τοπικής Ιστορίας. Βοηθούσε και το κιγκλίδωμα, με τον περίτεχνο σχεδιασμό του. Είχε φτιαχτεί αλλού, από σπουδαίο σιδηρουργό. Δεν άφησα κανένα αναρριχητικό να το κρύψει. Διαρκώς ανακαλύπτω φωτογραφίες με περαστικούς απ' αυτό το σημείο. Θα μπορούσε κάποιος να φτιάξει μιαν ενότητα με πρόσωπα ή ομάδες που φωτογραφήθηκαν εδώ. Οι παλιότεροι, καθώς περνούν, κοιτάζουν τον κήπο σαν να επισημαίνουν κάποια απουσία. Σκέπτομαι καμιά φορά τι έμεινε απ' όλα εκείνα που ξέραμε. Δύσκολα αποχωρίζεσαι όσα έζησες!» πρόσθεσε, ανύποπτος ότι αυτή η φράση διατυπώνεται με το ίδιο πνεύμα, και το ίδιο απλά, στο 4ο κεφάλαιο των *Σκέψεων* (*Les Pensées*) του Μπλαιζ Πασκάλ: «Είναι τρομερό να βλέπεις όλα όσα είχες να αφανίζονται».

ΚΑΙ ΠΑΛΙ ΑΠΟ ΤΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑΡΙΑ ΤΟΥ Χ.

Το παιδί είναι ο απόλυτος ακτήμων. Τίποτε απ' ό,τι κατέχει δεν θα διαρκέσει. Ο χρόνος είναι η βιβλική ποινή, η ενηλικίωση, η έκτισή της. Κάθε παιδί εμπεριέχει την ήττα του: εκκολάπτει εν αγνοία του έναν ξένο, στον οποίον θα παραδοθεί χωρίς πολιορκία. Έχει προσυναφθεί ερήμην του η μεταξύ τους συμφωνία. Πετώντας στην άκρη τα πάντα (την αγνοία, τη φωνή του, τις περιέργειες για τον κόσμο), θα γίνει το αρχείο των μεταβολών του, οι ακούσιοι άλλοι που το διαδέχονται. Καμιά κυριότητα δεν είναι πιο προσωρινή απ' την παιδική.

Κλειδώσαμε στην ντουλάπα τον Θεό, αλλά το τέρας της Ιστορίας κυκλοφορεί ανενόχλητο.

Το μανταλάκι, το κουμπί, η σεζ λογκ, εξαρχής ιδιοφυή αντικείμενα, δεν εξελίσσονται. Μοιάζουν με εφαρμογές απόλυτων ιδεών. Θα 'λεγες πως έχει προηγηθεί η αρχέτυπη, πλατωνική έννοιά τους, πως, απέναντί τους, η ψυχή θυμάται τον κόσμο των ειδών.

Θα μπορούσε κανείς να εξωραΐζει τη μοναξιά ή τη μισανθρωπία του με τη σκέψη πως εκτίει την ποινή μιας αμετά-

κλητης εξορίας. Θα ήταν ένας αποσυνάγωγος, με τη φινέτσα –ωστόσο– που συνόδεψε το πεπρωμένο πολλών εξορίστων.

[...]

Ω

«Ο όρος “ελληνοχριστιανικός”, εννοιολογικός κένταυρος, “εκπονήθηκε” από τον δοκιμιογράφο Σπυρίδωνα Ζαμπέλιο (1815-1881)», γράφει σε μια σημείωσή του ο Χ. Στη συνέχεια ανατρέχει, εν συντομία, στις επιφυλάξεις του Κ.Θ. Δημαρά για τον Ζαμπέλιο («η πολυπραγμοσύνη τον εμπόδισε στην συνθετική δημιουργία»). Παρατηρεί, με εμφανή θυμηδία, ότι «ο όρος θα μπορούσε να είναι εμπνευσμένος από την ιθαγενή πρακτική, οι εκκλησίες μας να κτίζονται με υλικά κλασικών ερειπίων. Η βυζαντινή Ανατολή», συνεχίζει, «όπως ο δυτικός Μεσαίωνας, οικοδόμησε τους ναούς της με κίονες, επιγραφικές στήλες, διαζώματα θεάτρων. Ακόμα και ένα μαρμάρινο πόδι εμφανίστηκε κάποτε πίσω από μια Αγία Τράπεζα. Πλάι στη Μητρόπολη, ο Άγιος Ελευθέριος καλύπτεται από αρχαϊκές και ρωμαϊκές πλάκες. Τις κοίταζα, χωρίς σκέψεις, το απομεσήμερο της κηδείας του Γεωργίου Παπανδρέου, στις 3 Νοεμβρίου 1968. Στον Άγιο Ιωάννη της οδού Ευριπίδου (6ος αιώνας), μια κορινθιακή κολόνα ξεπροβάλλει απ’ τα κεραμίδια σαν μαρμάρινο κατάρτι, και μερικά μέτρα κάτω απ’ την επιφάνεια της οδού Τσόχα, ο ναός των Αγίων Πάντων –εθισμένος περισσότερο από έναν αιώνα στις ιαχές του γειτονικού γηπέδου– περιβάλλεται από όρθιους και πεσμένους κίονες. Δεν έχουν τέ-

λος τα “δάνεια”. Ο ερειπιώνας της Δήλου λεηλατήθηκε για χάρη του Τήνιου ναού, και στην Ελευσίνα, στον μεσαιωνικό –ελαχίστων τετραγωνικών– ναΐσκο του Αγίου Ζαχαρία, μετράς πλίνθους, ακρωτηριασμένες κολόνες και βάρθρα ανδριάντων. Πρόσφατα διάβασα για έναν ασκητή που έζησε στην κορυφή δύο αρχαίων στύλων. Στον ναό του Ολυμπίου Διός, το στεγασμένο του καταφύγιο απαθανατίστηκε από τον φωτογράφο Δημήτριο Κωνσταντίνου το 1865. Η εικόνα του, κοντράστ δύο κόσμων, κάνει δυσδιάκριτα τα σύνορα κατορθώματος και ιλαρού. Τον όρο “ελληνοχριστιανικός”», επιλογίζει ο Χ., «δεν θερμαίνει κανένα αίσθημα. Τα ομόστεγα μέρη αλληλοϋποβλέπονται, δεν ανταλλάσσουν ούτε μια φράση. Πλάτη με πλάτη, παρακολουθούν το πέρασμα των αιώνων».